

Barbara Szymoniuk*

PARTNERSTWO KLASTRÓW GOSPODARCZYCH: SZANSA DLA EUROPEJSKICH REGIONÓW PERYFERYJNYCH. PRZYPADEK LUBELSZCZYZNY

Celem artykułu jest ukazanie na przykładzie Lubelszczyzny, w jaki sposób rozwój peryferyjnych regionów Europy może być wspierany przez współpracujące klastry, rozumiane jako luźne organizacje gospodarcze, w których jednoczesna kooperacja i konkurencja uczestniczących firm daje efekt synergii. Takie sieci powiązanych firm, zlokalizowanych w geograficznym sąsiedztwie, wspierane są przez lokalne władze, organizacje i instytucje, a także jednostki naukowe i badawczo-rozwojowe.

Klastry są motorem innowacji i postępu technicznego, sprawiając, że regiony, w których funkcjonują, stają się atrakcyjnym, silnym partnerem w globalnej gospodarce. Europa powinna dzięki nim uzyskać szybsze tempo wdrażania innowacji i podnoszenia standardu życia, aby zmniejszyć dystans, jaki dzieli ją od Stanów Zjednoczonych i wiodących krajów azjatyckich¹.

Funkcjonowanie klastrów w europejskich regionach peryferyjnych może rozwiązać wiele problemów, takich jak bezrobocie lub konieczność restrukturyzacji regionalnej gospodarki. Rozwijające się klastry tworzą atrakcyjne miejsca pracy, dzięki czemu mogą być siłą sprawczą powstrzymującą wykształconą młodzież od migracji zarobkowej do dużych ośrodków miejskich lub za granicę. Partnerstwo klastrów może ponadto podwyższyć poziom konkurencyjności ich oferty dzięki wytworzeniu wzajemnego popytu: dany klaster stanowi grono lokalnych, wymagających klientów, którzy zmuszają partnerskie klastry do ciągłego doskonalenia swojej oferty.

W artykule przedstawiono przykład działań klastrowych w województwie lubelskim. Lubelszczyzna jest jednym z najuboższych regionów Unii Europejskiej, o najniższym w Polsce poziomie produktu krajowego brutto na jednego mieszkańca oraz o najniższym tempie wzrostu PKB. Województwo lubelskie na tle innych polskich województw ma wybitnie rolniczy charakter. Obrazują to poniższe podstawowe wskaźniki demograficzno-ekonomiczne:

- liczba mieszkańców: 2,2 mln,
- gęstość zaludnienia: 71,3% średniej krajowej,
- wskaźnik urbanizacji: 46,7% średniej krajowej,
- produkcja rolna: 182,8% średniej krajowej,
- produkt narodowy brutto na 1 mieszkańca: 16 651 tys. zł².

* Politechnika Lubelska, Katedra Marketingu na Wydziale Zarządzania Politechniki Lubelskiej.

¹ Zob. *The European Cluster...* 2007.

² Źródła: 1) Główny Urząd Statystyczny, dane publikowane w *Gazecie Wyborczej* z 29–30 września 2007 r., s. 34 oraz 2) *National Development Strategy 2007–2015*, Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, listopad 2006, s. 151.

Lubelszczyzna, podobnie jak wiele innych regionów peryferyjnych w Europie, wymaga wzmocnienia zorientowanej na cele współpracy między przedsiębiorstwami, agendami rządowymi i samorządowymi, organizacjami pozarządowymi i środowiskiem naukowym. W artykule starano się wykazać, że regiony potrzebują także kooperacji pomiędzy klastrami, skutecznie aktywizującej lokalne społeczności i przyspieszającej rozwój gospodarczy.

1. Partnerskie klastry Lubelszczyzny

1.1. Dolina Ekologicznej Żywności

Pierwszym z analizowanych klastrów jest Dolina Ekologicznej Żywności. Słowo „dolina” w nazwie nie oznacza ukształtowania powierzchni, ale rozległy klaster, a w zasadzie „klaster klastrów”. Wzorem nazewniczym dla tej struktury jest Silicon Valley, czyli Krzemowa Dolina w Kalifornii. Za jej przykładem wiele klastrów na świecie i w Polsce nosi nazwę zawierającą słowo „dolina” (choćby: Plastics Valée we Francji, Dolina Lotnicza i Plastikowa Dolina w Polsce).

Utworzenie klastra ekologicznego na Lubelszczyźnie stało się realne dzięki możliwości zrealizowania projektu o nazwie „Strategia Doliny Ekologicznej Żywności”³. Uznano, że projektowany klaster powinien koncentrować swoją działalność wokół ekologicznej produkcji rolnej. Po zakończeniu projektu powołano do życia Stowarzyszenie „EkoLubelszczyzna”. Jego rejestracja sądowa nastąpiła 17 stycznia 2007 roku. Stowarzyszenie wdraża opracowaną w ramach projektu strategię dla klastra ekologicznej żywności.

Żywność ekologiczna to bardzo smaczne, aromatyczne i pełnowartościowe produkty, wolne od szkodliwych substancji chemicznych. Są produkowane na bazie płodów rolnych, jaj, mięsa, mleka i innych surowców pochodzących z gospodarstw, które stosują naturalne metody wytwarzania. Wszelkie produkty ekologiczne muszą mieć specjalne certyfikaty poświadczające ich pochodzenie i naturalne wartości. Województwo lubelskie jest regionem szczególnie odpowiednim do produkcji ekologicznej na szeroką skalę ze względu na wybitnie rolniczy charakter i czystość środowiska. W rolnictwie ekologicznym nie stosuje się sztucznych środków chemicznych (takich jak np. nawozy czy środki ochrony roślin), co oznacza, że nie wprowadza do środowiska substancji zanieczyszczających. Nie degraduje się gleby i nie powoduje przedostawania substancji szkodliwych do wód gruntowych i rzek. Sprzyja to samooczyszczaniu się środowiska i zachowaniu równowagi biologicznej, bardzo korzystnej dla człowieka i jego przyrodniczego otoczenia.

³ Projekt, zakończony jesienią 2006 roku, był współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego – Działanie 2.6. oraz budżetu państwa. Jego koordynatorem była Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, a jednostką wdrażającą Urząd Marszałkowski w Lublinie. Więcej szczegółów: www.dolinaeko.lublin.pl.

Kolejną istotną przesłanką dla wspierania rolnictwa ekologicznego na Lubelszczyźnie jest fakt, że jego rozwój spowoduje stosunkowo szybkie stworzenie nowych miejsc pracy, gdyż:

- 1) jest ono bardziej pracochłonne, a produkty droższe niż w rolnictwie konwencjonalnym; wymaga większych nakładów pracy, ale gwarantuje większe przychody;
- 2) rozwój ekologicznego rolnictwa pociąga za sobą rozwój przetwórstwa produktów ekologicznych, a tym samym wzrost zatrudnienia;
- 3) perspektywy atrakcyjnego zatrudnienia na wsi stwarzają szanse zatrzymania w regionie wykształconej młodzieży.

Uczestnikami klastra Dolina Ekologicznej Żywności (i w większości przypadków członkami Stowarzyszenia „EkoLubelszczyzna”) są:

- firmy produkcyjno-handlowe z województwa lubelskiego, zajmujące się przetwórstwem i marketingiem ekologicznej żywności,
- dostawcy ekologicznych produktów rolnych,
- gospodarstwa eko-agroturystyczne,
- dostawcy usług certyfikacyjnych i badawczych,
- szkoły wyższe i instytuty naukowo-badawcze,
- organizacje i instytucje działające na rzecz rozwoju wsi (głównie Ośrodki Doradztwa Rolniczego),
- inne organizacje proekologiczne,
- organizacje popularyzujące prowadzenie zdrowego trybu życia i odżywiania się, w tym środowiska lekarskie oraz szkoły i przedszkola o profilu ekologicznym,
- media zajmujące się tematyką ekologiczną, zdrowotną, rolniczą, rozwoju regionalnego,
- społeczność Lubelszczyzny zainteresowana prowadzeniem zdrowego trybu życia.

Współpraca w ramach klastra polega na udziale w tworzeniu wspólnej oferty oraz promocji z użyciem logo stowarzyszenia. Do głównych form aktywności promocyjnej należą: utrzymywanie strony internetowej (z odsyłaczami do sklepów internetowych oraz do stron innych uczestników projektu), wydawanie wspólnych materiałów promocyjnych, udział w targach, kiermaszach i jarmarkach. Poza tym w ramach działalności klastra organizowane są spotkania związane tematycznie z żywnością ekologiczną i zdrowym trybem życia. Na rzecz klastra prowadzone są badania z udziałem naukowców i studentów. Studenci odbywają w klastrze praktyki i staże, piszą prace projektowe i magisterskie, a nawet zaczynają być zatrudniani na zasadzie „drenażu mózgow” (czyli wyboru najlepszych).

1.2. Klaster Kultury Lubelszczyzny

Drugim z analizowanych klastrów jest Klaster Kultury Lubelszczyzny. Znajduje się on obecnie w fazie projektowej⁴, ale wobec ogromnego zainteresowania i entuzjazmu środowisk kultury rokuje duże nadzieje. W założeniu jest siecią współpracy pomiędzy jednostkami kultury, samorządu terytorialnego, naukowo-badawczymi oraz organizacjami pozarządowymi i przedsiębiorcami, działającymi na rzecz rozwoju kultury na Lubelszczyźnie. Nawiązanie formalnych i nieformalnych więzi pomiędzy beneficjentami projektu pozwoli na wymianę doświadczeń i informacji, wspólne przedsięwzięcia, marketing oraz wzbogacenie oferty kulturalnej i turystycznej. Konsolidacja środowiska kulturotwórczego Lubelszczyzny poprawi funkcjonowanie placówek kultury, wzmocni potencjał marketingowy i gospodarczy tego sektora.

Celem projektu jest również sporządzenie i udostępnienie poprzez serwis internetowy kompleksowej i aktualnej bazy danych, składającej się z siedmiu modułów tematycznych. Opracowana zostanie też graficzna forma bazy wykonana w technologii Geographic Information System, która ma służyć jako wkład do budowanego Systemu Informacji Przestrzennej Lubelszczyzny.

Województwo lubelskie ma ogromny potencjał kulturowy, który może stanowić jeden z podstawowych kierunków promocji i rozwijania przemysłu turystycznego regionu. Kultura należy bowiem do głównych atrakcji turystycznych. Lubelszczyzna, proponując bogatą ofertę kulturalną, wzbogaci potencjał turystyczny, dzięki czemu wydłuży się sezon turystyczny, a co za tym idzie – pobyt turystów w województwie. Spowoduje to znaczny przyływ kapitału i ożywienie sektora gospodarki związanej z turystyką.

Planowane jest opracowanie i udostępnienie w Internecie poprzez portal kulturalny aktualnej, kompleksowej bazy danych w postaci opisowej i graficznej wykonanej w technologii GIS, obejmującej zasięgiem całe województwo lubelskie. Baza będzie się składać z siedmiu modułów tematycznych:

- 1) instytucje i placówki kultury,
- 2) kultura ludowa,
- 3) ochrona dziedzictwa narodowego,
- 4) forum twórców niepełnosprawnych,
- 5) organizacje pozarządowe działające na rzecz kultury,
- 6) szkoły i uczelnie artystyczne,
- 7) kalendarz imprez kulturalnych województwa lubelskiego.

Przeprowadzone warsztaty, spotkania i konferencje zaowocują utworzeniem Klastra Kultury Lubelszczyzny przez podpisanie stosownych porozumień i listów intencyjnych. Klaster zagwarantuje aktualną i rzetelną informację w tworzonej bazie.

⁴ Projekt, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego i budżetu państwa, zakończył się w grudniu 2007 roku.

Dobre praktyki zebrane w trakcie realizacji projektu będą przedstawione na konferencjach oraz na innych tego typu spotkaniach także po zakończeniu jego trwania. Projekt zakłada dotarcie do jak najszerszego grona odbiorców również poza województwem lubelskim w celu promowania jego rezultatów oraz reklamy Lubelszczyzny z jej bogactwem kulturowym jako podstawą rozwoju turystyki.

Zakłada się, że po zakończeniu projektu podmioty działające w sferze kultury na Lubelszczyźnie będą zainteresowane dalszą wymianą i rozwijaniem wiedzy oraz umiejętności w zakresie objętym projektem, a także wspólnym budowaniem klastra ze środków własnych lub publicznych oraz funduszy unijnych.

1.3. Stowarzyszenie „Lubelskie Drewno” – Regionalny Klaster w Lublinie

Pomysł utworzenia klastra pojawił się w momencie wejścia Polski do Unii Europejskiej. Wiedza o rozwoju przedsiębiorstw dzięki inicjatywom klastrowym na Zachodzie zrodziła chęć powołania klastra w regionie. Przy współpracy Lubelskiej Izby Rzemieślniczej i Towarzystwa Pomocy Wzajemnej udało się powołać Stowarzyszenie „Lubelskie Drewno”, Regionalny Klaster w Lublinie. Formalnie zarejestrowano je 23 lutego 2007 roku. Tworząc Stowarzyszenie, starano się wykorzystać zręby istniejącej, lecz powoli zanikającej współpracy przedsiębiorstw w branży drzewnej, wzmocnić ją i stopniowo rozszerzać wspólną ofertę opartą na innowacyjnej myśli technicznej.

Regionalny klaster w Lublinie, którego podstawową ofertę stanowią lekkie domy drewniane w systemie szkieletowym oraz domki rekreacyjne, zrzesza obecnie właścicieli lasów, przedsiębiorstwa z branży drzewnej, a także zajmujące się renowacją zabytków, stolarstwem artystycznym i rzeźbą. Po półrocznym okresie funkcjonowania klastra liczba jego członków zwiększyła się z 17 do 23. Prężnie rozwija się kooperacja z Lubelską Izbą Rzemieślniczą, koordynatorem klastra w programie „Biobudownictwo – szansą dla Lubelskiego Klastra” oraz z Fundacją „Willa Polonia”. Do grona honorowych partnerów należą: Urząd Miejski, Urząd Marszałkowski i Politechnika Lubelska. Ponadto trwają rozmowy o podjęciu współpracy z potencjalnymi partnerami z Francji, z regionu Lotaryngii.

Zrzeszone w klastrze firmy funkcjonują na obszarach wiejskich, zatrudniając miejscowych wykwalifikowanych cieśli, stolarzy, dekarzy oraz wykorzystując naturalne zasoby leśne. Budownictwo drewniane wraca do łask. Migracja ludności z miast na wieś ukierunkowuje działania przedsiębiorstw na obszary wiejskie. Wartościami pożądanymi przez klientów klastra stają się: spokój, wolniejsze tempo życia, a także kontakt z naturą i ekologicznie czystym środowiskiem. Aby sprostać tym wymaganiom, klaster będzie rozwijał swoją działalność na terenach wiejskich. Wdrażana obecnie nowa technologia budowania z gliny i słomo-beli z zachowaniem standardów UE będzie dla wielu ludzi szansą na posiadanie własnego, niebanalnego domu rodzinnego, a ponadto urozmaici krajobraz i podniesie atrakcyjność Lubelszczyzny jako regionu innowacyjnego.

2. Partnerstwo klastrow: szansa dla polskich i europejskich regionów peryferyjnych

Procesy globalizacji uwidaczniają korzyści wynikające z funkcjonowania silnych klastrow, tworzących klarowną specjalizację gospodarczą regionów. Klastry mogą wzmacniać potencjał regionu dzięki wzajemnym, synergicznym powiązaniom z innymi klastrami o komplementarnej ofercie. Klastry „uczące się”, dzięki zdobywaniu doświadczenia i dzieleniu się nim, stają się bardziej aktywne, znane w kraju i za granicą, atrakcyjne dla partnerów rynkowych. Wspólne przedsięwzięcia gospodarcze i promocyjne, realizowane połączonymi siłami, pozwalają na lepsze zdefiniowanie, wytworzenie i wypromowanie uniikatowych wartości oferowanych przez region.

W województwie lubelskim opisane wyżej klastry (Dolina Ekologicznej Żywności, Klastr Kultury Lubelszczyzny, „Lubelskie Drewno”) wyrażają intencję wzmocnienia wzajemnych powiązań poprzez realizację wspólnych, społecznych celów, którymi są:

- stworzenie nowych miejsc pracy i zmniejszenie emigracji wykształconej młodzieży za granicę i do dużych ośrodków miejskich;
- powołanie lokalnego forum współpracy i wzajemnej pomocy w zakresie popularyzacji prowadzenia zdrowego, przyjaznego środowiska trybu życia;
- promocja regionu.

Obecnie najprostszą formą partnerstwa klastrow są wzajemne zakupy. Klastr Kultury i „Lubelskie Drewno”, organizując własne spotkania i konferencje, zakupują na poczęstunki produkty ekologiczne oferowane przez sklepy Doliny. W zamian zespoły artystyczne z Klastra Kultury są zapraszane na masowe imprezy organizowane przez pozostałe klastry. Podczas krajowych i zagranicznych konferencji oraz imprez targowo-wystawienniczych każdy z klastrow promuje pozostałe poprzez ekspozycję materiałów reklamowych lub prezentacje ustne.

Najważniejsze i pilne zadanie, które musi być zrealizowane w najbliższej przyszłości, to wytworzenie wspólnej, komplementarnej oferty. Oferta ta może się stać głównym elementem tożsamości regionu i atrakcją dla turystów. Mogą na nią się składać: sztuka ludowa, tradycyjne rzemiosło artystyczne, regionalna kuchnia i tradycyjne dania sporządzone z produktów rolnictwa ekologicznego – prezentowane na tle drewnianych wnętrz i domów.

Kolejnymi zadaniami dla klastrow Lubelszczyzny są: wypracowanie procedury dzielenia się wiedzą i doświadczeniem oraz wspólne przygotowywanie wniosków i realizacja projektów współfinansowanych przez Unię Europejską. W dalszej przyszłości uczestnicy Doliny Ekologicznej Żywności oraz klastra „Lubelskie Drewno” będą starali się stworzyć cyfrową, interaktywną mapę producentów i sprzedawców, na wzór mapy w technologii GIS, obecnie przygotowywanej przez Klastr Kultury.

Uczestnicy wszystkich trzech współpracujących klastrow głęboko wierzą, że wspólny europejski rynek stworzy dla nich okazję do znalezienia przyjaznych

partnerów także za granicami Polski, a ich sukces stanie się przyczynkiem do dynamicznego rozwoju regionu.

Literatura

- Gorzela G., Tucholska A. (red.), 2007, *Rozwój, region, przestrzeń*, Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego–EUROREG.
- National Development Strategy 2007–2015*, Warszawa: Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, listopad 2006.
- Olechnicka A., 2004, *Regiony peryferyjne w gospodarce informacyjnej*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe „Scholar”.
- Olesiński Z., Predygiel A. (red.), 2005, *Kreowanie konkurencyjności regionu. Grona przemysłowe w regionie*, Kielce: Wydział Zarządzania i Administracji Akademii Świętokrzyskiej.
- Porter M.E., 2000, Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy”, *Economic Development Quarterly*, t. 14, listopad 2000.
- Szultka S. (red.), 2004, *Klasy. Innowacyjne wyzwanie dla Polski*, Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową.
- Szymoniuk B., 2003, „Rural clusters in the Lublin Region (Eastern Poland) – good solutions for a young democracy” (w:) *Peripheries, Centres and Spatial Development in the New Europe. Book of Abstracts*, Jyväskylä: ERSA. Całość artykułu wydano na konferencyjnym CD-ROMie, treść abstraktu dostępna jest w Internecie: www.ersa.org
- Szymoniuk B., 2005, „«Dolina Ekologicznej Żywności» – wdrażanie koncepcji klasteringu na Lubelszczyźnie” (w:) H. Brdulak, T. Gołębiowski (red.), *Wspólna Europa – zrównoważony rozwój przedsiębiorstwa a relacje z interesariuszami*, Warszawa: Szkoła Główna Handlowa.
- Szymoniuk B., 2006, „Marketingowe czynniki sukcesu klastrów gospodarczych w warunkach globalnej konkurencji” (w:) E. Bojar (red.), *Klasy jako narzędzia lokalnego i regionalnego rozwoju gospodarczego*, Lublin: Politechnika Lubelska, s. 146–154.
- The European Cluster Memorandum. Promoting European Innovation through Clusters.* (2007). Prepared by Centre for Strategy and Competitiveness and Europe Cluster Observatory. Draft Date: 12 July 2007.

Strony internetowe:

www.ekolubelszczyzna.pl

www.dolinaeko.lublin.pl

www.lubelskie.org

www.drewno.klasy.eu

PARTNERSHIP OF CLUSTERS: AN OPPORTUNITY FOR EUROPEAN PERIPHERIES

THE CASE OF THE LUBELSKIE REGION IN EASTERN POLAND

The objective of this paper is to demonstrate how the development of European peripheries can be strengthened by cooperative clusters, viewed as loose business organizations where cooperation of partners results in a synergy effect. The existence of clusters in peripheral areas may give efficient solutions to many problems, such as unemployment or the need of restructuring regional economy. Partnership of clusters may add up to their competitiveness thanks to the home demand. The present paper presents an example of the Lubelskie Region, the most neglected region in Poland. It is argued here that cooperation among local clusters provides a chance for an increase in the region's social activity and for its economic growth.